

**«ԱՅԼԵՎՍ ԵՐԲԵՋ.
ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ԻՐԱՎՈՒՆՔ ՉՈՒՆԻ ՊԱՐՏՎԵԼՈՒ
ԵՎ ՈՉ ՄԻ ՊԱՏԵՐԱԶՄՈՒՄ»**

**«НИКОГДА БОЛЕЕ.
АРМЕНИИ НЕ ДАНО ПРОИГРАТЬ НИ В ОДНОЙ ВОЙНЕ»**

**«NEVER AGAIN.
ARMENIA CAN NOT AFFORD TO LOSE ANY WAR»**

**ՊԱՇՏՊԱՆԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԸ
ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐՈՒՄ**

**ОБОРОННАЯ СИСТЕМА
В УСЛОВИЯХ ПАРЛАМЕНТСКОГО ПРАВЛЕНИЯ**

**THE DEFENSE SYSTEM
UNDER THE PARLIAMENTARY GOVERNMENT**

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿ

Լույս է տեսնում 1995 թվականից տարին չորս անգամ

2 (88), 2016

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Քոթանջյան Հ. Ս.
քաղաքական գիտությունների
դոկտոր (Ռ-Դ), պրոֆեսոր,
Ռ-Դ Ռազմական գիտությունների
ակադեմիայի ընտրված
իսկական անդամ,
հակահաբեկչության գծով
գիտնական-փորձագետ (ԱՄՆ)
(ճախագահ)

Չիլինգարյան Գ. Ս.
(գլխավոր խմբագիր)

Ալեքսանյան Ա. Զ.

Այդինյան Ռ. Ա.

Այվազյան Լ. Գ.

Ապրիամով Է. Ա.

Ավետիսյան Վ. Ն.

Դավթյան Ա. Մ.

Իսախանյան Մ. Ռ.

Խաչատրյան Կ. Ա.

Խաչատրյան Տ. Վ.

Խաչատուրով Յու. Գ.

Ղահրամանյան Ա. Բ.

Մարգարյան Վ. Հ.

Մարտիրոսով Լ. Ա.

Յալանուզյան Ա. Կ.

(գլխ. խմբագրի տեղակալ)

Յուլյան Ն. Ի.

Նազարյան Ա. Ս.

Շահնազարյան Թ. Ն.

Շիրինյան Մ. Ա.

Պողոսյան Բ. Պ.

Սարգսյան Վ. Ռ.

Սեդրակյան Ս. Գ.

Վարդանյան Ա. Գ.

Տեր-Գրիգորյանց Ն. Գ.

Տոնոյան Գ. Է.

Բ Ո Վ Ա Ն Դ Ա Կ ՈՒ Թ Յ ՈՒ Ն

ՊԱՇՏՊԱՆԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԸ ԽՈՐՀՐԴՎԱՐԱՆԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐՈՒՄ

Հ. Ս. Քոթանջյան, Խորհրդարանական հանրապետության անվտանգային-պաշտպանական համակարգը. Իսրայելի և Վրաստանի դասերի ուղղմամբ քաղաքագիտական իմաստավորում . . . 9

Ա Ռ. Հարությունյան, ՀՀ պաշտպանական համակարգը և Ձինված ուժերի նկատմամբ խորհրդարանական վերահսկողությունը խորհրդարանական կառավարման պայմաններում 27

Ա Գ. Վաղարշյան, Պետության կառավարման ձևը և նրա պաշտպանության ու անվտանգության պրոբլեմը 45

Լ. Գ. Այվազյան, ՀՀ պաշտպանական քաղաքականությունը խորհրդարանական կառավարման անցման պայմաններում 54

ՈՒԶՄԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

Ա Կ. Հովհաննիսյան, Հիբրիդային պատերազմների որոշարկման և դասակարգման որոշ հարցեր . . 62

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅՈՒՆ

Ա Գ. Դավթյան, ՀՀ ֆինանսական շուկայի զարգացման հեռանկարները արտահանման և տրանսֆերտների նվազման պայմաններում 73

ՍԻԶԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Գ. Մ. Արշակյան, Թուրք-ռուսաստանյան հարաբերությունները Հարավային Կովկասում 2002–2016 թթ. Թուրքիայի վարած քաղաքականության համատեքստում 83

ԿԻՔԵՌԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅՈՒՆ

Ա. Հ. Գրիգորյան, Կիրեռանվտանգության ոլորտում ներդրումների մոդելավորումը մեծ անորոշության պայմաններում 97

ՄԻԶԱԶԳԱՅԻՆ ՄԱՐԴԱՍԻՐԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

Հ. Մ. Գրիգորյան, Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետությունում Ադրբեյջանի զինված ուժերի կատարած պատերազմական հանցագործությունների դրակման որոշ պրոբլեմներ 103

ՌԱԶՄԱԿԱՆ ՃԱՐՏԱՐԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

Ա. Բ. Գրիգորյան, Կանուրջների կոնստրուկցիաների ուժեղացման եղանակները 116

ՌԱԶՄԱԿԱՆ ԲԺՇԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ա. Ա. Համբարձումյան, Ա. Գ. Կիրակոսյան, Գ. Ա. Վարդանյան, Գ. Մ. Փաշիկյան, Տ. Հ. Ավետիսյան, ՀՀ ՁՈՒ-ի բուժապահովման համակարգում «Դեր 2» դաշտային շարժական հոսպիտալի կիրառման հնարավորությունները 123

ԳԻՏԱԽՈՐՀՐԳԱՏՎԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԳ

Ռ. Վ. Աղուզումյան, հոգեբանական գիտությունների թեկնածու, պրոֆեսոր,

Ն. Հ. Առաքելյան, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս,

Լ. Ս. Արզումանյան, բանասիրական գիտությունների դոկտոր,

Գ. Ե. Բաղդասարյան, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս,

Ս. Ա. Գալստյան, բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր,

Ս. Գ. Գալստյան, բժշկական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր,

Հ. Ա. Գևորգյան, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս,

Կ. Ս. Դանիելյան, կենսաբանական գիտությունների թեկնածու,

աշխարհագրական գիտությունների դոկտոր,

Բ. Ն. Հարությունյան, բժշկական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր,

Վ. Մ. Հարությունյան, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս,

Հ. Հ. Մաթևոսյան, ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ,

Ա. Հ. Մանթաշյան, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս,

Մ. Մ. Մարգարյան, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր,

Է. Գ. Մինասյան, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր,

Մ. Մ. Միրիջանյան, բժշկական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր,

Կ. Ս. Մոսոյան, տեխնիկական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր,

Յու. Ս. Չիլիկցարյան, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս,

Հ. Յ. Մայաշյան, աշխարհագրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր,

Ռ. Ա. Մաֆրաստյան, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս,

Ա. Հ. Միսնոյան, ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ,

Հ. Ս. Միսակյան, բժշկական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

ԼԵՈՆԱՅԻՆ ԳԱՐԱԲԱԳԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ
ԱԴՐԲԵԶԱՆԻ ԶԻՆՎԱԾ ՈՒԺԵՐԻ ԿԱՏԱՐԱԾ
ՊԱՏԵՐԱԶՄԱԿԱՆ ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ՈՐԱԿՄԱՆ ՈՐՈՇ ՊՐՈԲԼԵՄՆԵՐ

Հ. Մ. ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ, արդարադատության գնդապետ, իրավաբանական
գիտությունների թեկնածու, Ռ-Դ ՊՆ Ռազմական համալսարանի
քրեագիտության ամբիոնի դոկտորանդ

Պատերազմական հանցագործությունների որակումը կապված է հետևյալ դժվարությունների հետ՝ հակամարտության օբյեկտիվ որակում և հակամարտության մասնակիցների կողմից միջազգային մարդապիրական իրավունքի (ՄՄԻ) նորմերի համապատասխան կիրառում: Սակայն ՄՄԻ-ի նորմերի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ ՄՄԻ-ի նորմերի մեծ մասը նախատեսված է պետությունների միջև զինված բախումների պայմաններում հարաբերությունների կարգավորման համար, և միայն շատ քչերն են վերաբերում ոչ միջազգային բնույթի զինված հակամարտություններին:

Միջազգային և ոչ միջազգային բնույթի զինված հակամարտություններով պայմանավորված պատերազմական հանցագործությունների միջև տարբերությունը արտացոլում է նաև Միջազգային քրեական դատարանի (այսուհետև՝ ՄԲԴ) Հռոմի Ստատուտը¹ որպես միջազգային զինված հակամարտությունում կատարվող պատերազմական հանցագործություն որակելով Ժնևյան կոմիտե-ցիաների 8 և պատերազմի օրենքների ու սովորույթների 26, իսկ ոչ միջազգային բնույթի զինված հակամարտությունների դեպքում՝ համապատասխանաբար, 4 և 15 լուրջ խախտումները: Սակայն Կարմիր խաչի միջազգային կոմիտեի (ԿԽՄԿ)² հետազոտությունը և ՄԲԴ Ստատուտի 8-րդ հոդվածի ուսումնասիրությունը³ ցույց են տալիս, որ միջազգային և ոչ միջազգային բնույթի զինված հակամարտությունների միջև հիմնական տարբերությունը պայմանավորված է ոչ թե ՄՄԻ-ի նորմերի էությանը, այլ հակամարտության մասնակիցների կարգավիճակով և նախատեսում է այդ նորմերի կիրարկելիությունը ինչպես միջազգային, այնպես էլ ոչ

¹ Տես «Римский статут Международного уголовного суда». Рим, 17 июля 1998 г., ст. 8 (2) (b) ([http://www.un.org/ru/law/icc/rome_statute\(r\).pdf](http://www.un.org/ru/law/icc/rome_statute(r).pdf)):

² Տես Ж.-М. Хенкертс, Л. Досвальд-Бек. Обычное международное гуманитарное право. Международный Комитет Красного Креста, 2006:

³ Տես «The Handbook of International Humanitarian Law». Ed. by D. Fleck. Ed. 2. Oxford, 2008, Part 1204:

միջազգային զինված հակամարտությունների դեպքում, թեև չի որոշարկում դրանց կիրարկման պայմանները⁴:

Զինված հակամարտությունների դեպքում ՄՄԻ-ի նորմերի կիրառման ծավալների մասին չկա միակարծություն մաս տեսաբանների ու պրակտիկների շրջանում⁵:

Կարծում ենք, որ հիմնական պատճառն այն է, որ ժամանակակից միջազգային իրավունքի համակարգը գերազանցապես հենվում է պետական ինքնիշխանության գաղափարներին առնչվող միջպետական հարաբերությունների վրա: Ըստ այդմ էլ որպես միջազգային իրավունքի աքսիոմ գործում է մեր կարծիքով բավական վիճելի այն դրույթը, թե գաղութային կամ կախյալ ժողովուրդների ազգային-ազատագրական պատերազմներում, որոնք նրանք մղում են հանուն իրենց ազատագրման և անկախ ազգային պետության կազմավորման, նրանց՝ որպես ապստամբ կամ պատերազմող կողմի կարգավիճակը պետք է ճանաչեն այլ պետություններ:

Այդ պատճառով պետությունները հաշվի չեն առնում ազգային-ազատագրական պայքարի յուրահատկությունը՝ արհեստականորեն միմյանց հակադրելով միջազգային իրավունքի երկու հիմնարար սկզբունքները՝ ժողովուրդների ինքնորոշման իրավունքը և պետության տարածքային ամբողջականության դրույթը:

Հայաստանի Հանրապետությունը բազմիցս հայտարարել է, որ այդ սկզբունքների միջև ոչ մի հակասություն չկա: Տարածքային ամբողջականության սկզբունքը կիրառվում է այն դեպքերում, երբ մի պետություն հարձակվում է մեկ այլ պետության վրա, բռնազավթում է նրա տարածքի մի մասը և այն հայտարարում իր տարածքի մաս: Մինչդեռ այն դեպքում, երբ որևէ տարածքի ժողովուրդը հայտարարում է իր ինքնորոշման մասին, տարածքային ամբողջականության սկզբունքի ոչ մի խախտում տեղի չի ունենում, քանի որ չկա արտաքին ագրեսիա, այլ գործում է ազգերի ինքնորոշման իրավունքը: Այն, որ որոշ պետություններ ցանկանում են միջազգային իրավունքի այս երկու հիմնարար սկզբունքների մտացածին «հակասականությունը» մեկնաբանել իրենց շահերին համապատասխան, ավելի շատ զիջում է պետություններին, որպեսզի ոչ պետական խմբերը չկարողանան ՄՄԻ-ի նորմերով արդարացնել զինված հակամարտությանն իրենց մասնակցությունը: Այդ պատճառով պետություններն իրենց տարածքներում ծագած ապստամբական շարժումների անդամներին համարում են հանցագործներ, որոնք չունեն միջազգային զինված հակամարտությունների իրավունքով նախատեսվող կարգավիճակ, ուստի և համապատասխան պաշտպանության իրավունք⁶, իսկ ոչ միջազգային բնույթի զինված հակամարտու-

⁴ Առավել հանգամանորեն տես Հ. Մ. Գրիգորյան, *Զինված հակամարտության բնույթը և դրա նշանակությունը միջազգային մարդասիրական իրավունքի նորմերի կիրառման ծավալի որոշման համար*: «Հայկական բանակ», 2015, հմ. 4:

⁵ Տես Գ. Մ. Գրիգորյան. *История возникновения и развития Нагорно-Карабахского конфликта*. «Научные идеи С. Н. Трегубова и их влияние на развитие современной криминалистической науки в России». Сборник научных статей. М., 2007:

⁶ Տես Է. Դեյ. *Карсуэлл*. Классификация конфликта: дилемма, стоящая перед военнослужащим. «Международный журнал Красного Креста» («МЖКК»), 2009, N 873:

յունները դիտում են քրեական արդարադատության լույսով, ինչի հետևանքով տվյալ դեպքում կիրառելի չէ «հովանավորվող անձ» իրավաբանական հասկացությունը: Պետությունը չի ցանկանում ընդունել, որ կորցրել է իր դեմ պայքարողների նկատմամբ ուժ կիրառելու իրավունքը, որ պետության շահերին դիմակայող խումբն ունի իրեն՝ որպես պատերազմող կողմի ճանաչման հետ կապված կարգավիճակ ստանալու իրավունք⁷: Այսպես, Ադրբեջանի զինդատախազությունը հարուցել է քրեական գործեր 296 հայերի դեմ, որոնք Ղարաբաղյան զինված հակամարտության ժամանակ (1992–1994 թթ.) գեներլ ձեռքներին պայքարի էին դուրս եկել ի պաշտպանություն ինքնորոշման և անկախության իրենց իրավունքի⁸: Նրանցից 248 հոգու գործողությունները որակվել են որպես խաղաղության ու մարդկության դեմ և պատերազմական հանցագործություններ, իսկ 48 հոգու գործողությունները՝ որպես բանդիտիզմ, կանխամտածված սպանություն, սպորիզմի հրազենի պահում և հանցագործության մասին չհաղորդում: Գատարանի որոշմամբ նրանց նկատմամբ որպես խափանման միջոց ընտրվել է կալանավորումը: Նրանց նկատմամբ հետախուզում է հայտարարվել⁹:

Նման մոտեցմանը մենք դեմ չե՛ինք լինի, եթե պետությունը պայքարեր պետություն չհանդիսացող որևէ կազմավորման դեմ, որը չի բավարարում 2-րդ Լրացուցիչ արձանագրության 1-ին հոդվածի չափանիշներին և կազմված է որևէ հրամանատարական աստիճանակարգություն չունեցող զինված հրոսակախմբերից, լիովին անտեսում է ինչպես ազգային իրավունքը, այնպես էլ ՄՄԻ-ն: Այդ դեպքում մի կողմը կվարեր ավանդական պատերազմ՝ իր ենթակայության տակ ունենալով կանոնավոր բանակ, և կսահմաներ իրավական նորմեր, իսկ մյուս կողմը՝ ազգային օրենսդրությանը համապատասխան, կաշկանդված կլիներ պետության կողմից սահմանված նորմերով, սակայն չէր ընդունի ո՛չ այդ նորմերը, ո՛չ էլ ՄՄԻ-ն: Եթե այդ խմբերի անդամները ըստ ազգային իրավունքի լինեին հանցագործներ, ապա նույնիսկ այս դեպքում հիմնական հարցը կլիներ այն, թե արդյոք նրանց նկատմամբ կիրառելի են ՄՄԻ-ի նվազագույն ստանդարտները: Սակայն Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտության հետ կապված իրավիճակը բոլորովին այլ է¹⁰, և ակնհայտ է, որ նման մոտեցումը կիրառելի չէ, ինչի հետևանքով մենք բոլորովին այլ կարծիքի ենք:

Պաշտոնական տեսակետն այն է, որ Լեռնային Ղարաբաղի զինված հակամարտությունը պետք է որակվի որպես միջազգային: Ընդ որում, տվյալ հակամարտության նման որակումը համապատասխանում է թե՛ հայկական, թե՛

⁷ Տես Հ. Մ. Գրիգորյան, Ձինված հակամարտության բնույթը և դրա նշանակությունը ...:

⁸ Տես Գ. Մ. Գրիգորյան. Расследование преступлений, совершаемых военнослужащими Вооруженных Сил Республики Армения в районах вооруженного конфликта. Диссертация кандидата юридических наук. М., 2009, сс. 19–30:

⁹ Տես «296 армянских военнослужащих объявлены в розыск за совершенные ими в Карабахе тяжкие преступления». «Зеркало», 31.03.2014 (<http://www.zerkalo.az/2014/296-armyanskih-voennosluzhashhih-obyavleniyi-v-rozyisk/>):

¹⁰ Տես Գ. Մ. Գրիգորյան. Расследование преступлений, совершаемых военнослужащими Вооруженных Сил Республики Армения ..., сс. 19–31:

աղբբեջանական դիրքորոշումներին, որոնք տարբերվում են միայն այդ եզրակացությանը հանգեցնող փաստարկումներով:

Այսպես, համաձայն Աղբբեջանի պաշտոնական դիրքորոշման՝ Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետությունը դեֆակտո Հայաստանի Հանրապետության մարմին է, ուստի և ԼՂՀ գործողությունները պետք է նախկին Հարավսլավիայի համար Միջազգային քրեական տրիբունալի սահմանած «ընդհանուր վերահսկողության» թեստի հիման վրա վերագրվեն Հայաստանին: Հետևաբար, հակամարտությունն իրականում Հայաստանի և Աղբբեջանի միջև է, ուստի՝ միջազգային է¹¹:

Հայաստանն այս փաստարկումը մերժում է: Կարծում ենք, որ գործողությունների վերագրման (ատրիբուցիայի) հարցերը պետք է զնահատվեն ըստ ՄԱԿ-ի Միջազգային դատարանի սահմանած «արդյունավետ վերահսկողության» թեստի ստանդարտների¹²: Սակայն ՀՀ տեսակետի համաձայն՝ հակամարտությունը ևս միջազգային է, քանի որ ԼՂՀ-ն բավարարում է պետականության բոլոր պայմաններին կամ, հակառակ դեպքում, ինքնորոշման սուբյեկտ է: Այստեղ կարևոր դեր են խաղում նաև «Միջազգային իրավունքի նորմերին Կոստվոյի անկախության միակողմանի հռչակման համապատասխանությունը» դատական քննության վերաբերյալ ՄԱԿ-ի Միջազգային դատարանի խորհրդակցական եզրակացությունը և Լեռնային Ղարաբաղի իրավիճակի մասին Անվտանգության խորհրդի բանաձևերը:

Այսպես, համաձայն խորհրդակցական եզրակացության՝ անկախության հռչակագրերը՝ որպես այդպիսիք, չեն հակասում տարածքային ամբողջականության սկզբունքին¹³: Միջազգային դատարանը կատարել է նաև ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդի կողմից անիրավաչափ համարված և անիրավաչափ չհամարված անկախության հռչակագրերի համեմատական վերլուծություն: Հարկ է նշել, որ այս տեսակետից Լեռնային Ղարաբաղին վերաբերող և ոչ մի բանաձևում¹⁴, ի

¹¹ Աղբբեջանի պաշտոնական դիրքորոշման վերաբերյալ տես «Письмо Постоянного представителя Азербайджана при Организации Объединённых Наций от 22 декабря 2008 года на имя Генерального секретаря» (ООН А/63/662-S/2008/812), 24 декабря 2008 (<https://www.google.ru/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=0ahUKEwiYt9aуp-HNAhWEDiWKhCixAB0QFgggMAE&url=http%3A%2F%2Fdocbox.un.org%2FDocBox%2Fdocbox.nsf%2FGetFile%3FOpenAgent%26DS%3DA%2F63%2F662%26Lang%3DR%26Type%3DDOC&usg=AFQjCNGLDww3IBdDluJDiMUF27HeLIBZsA&bvm=bv.126130881,d.bGs>):

¹² *Stu «Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America)»*. International Court of Justice, 1986, PP. 64–65, para. 115 (<http://www.icj-cij.org/docket/files/70/6503.pdf>):

¹³ *Stu «Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo (Advisory opinion of 22 July 2010)»*. International Court of Justice, 2010, P. 437, para. 80 (www.icj-cij.org/locket/files/141/15987.pdf):

¹⁴ *Stu «Резолюция 822 (1993)» (S/RES/822 (1993))*. Совет Безопасности ООН, 30 апреля 1993 (<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/247/73/IMG/N9324773.pdf?OpenElement>); «Резолюция 853 (1993)» (S/RES/853 (1993)). Совет Безопасности

տարբերություն Մերքիայի Հանրապետության¹⁵, Հյուսիսային Կիպրոսի¹⁶ և այլ հռչակագրերից, չի խոսվում ԼՂՀ վարչակարգի և ԼՂՀ անկախության հռչակագրի անիրավաչափության մասին: Հետևաբար ՄԱԿ-ը ԼՂՀ պետականության հնարավոր կայացման հարցը թողել է բաց:

Կարծում ենք, որ իրավական առումով խնդրո առարկայի համար կարևոր չէ, թե ում տեսակետն է ճիշտ՝ Հայաստանի, թե Ադրբեջանի: Երկու դեպքում էլ հակամարտությունը որակվում է որպես միջազգային, իսկ միջազգային զինված հակամարտությունների ժամանակ գործող ՄՄԻ-ի նորմերը պետք է գործարկվեն ամբողջ ծավալով:

Մենք համակարծիք ենք Ա. Նեյերի հետ, որը պնդում է, թե միջազգային և ներքին զինված հակամարտությունների ժամանակ կատարված պատերազմական հանցագործությունները որոշարկվում են ըստ Ժնևյան կոնվենցիաների. «Թեև դրանց միջև կան որոշ տարբերություններ, սակայն ներքին զինված հակամարտության ժամանակ կատարված պատերազմական հանցագործությունները այդուհանդերձ պատերազմական հանցագործություններ են»¹⁷: Դեռ ավելին. ներկայումս արդեն կա անկախ զինված հակամարտության բնույթից ՄՄԻ-ի նորմերը ամբողջ ծավալով կիրառելու գաղափարի զարգացման դրական միտում: Բայց քանի որ ԼՂՀ-ն դեռ ընդհանուր ճանաչում ստացած պետություն չէ, կիրառելի են սովորության ՄՄԻ-ի նորմերը: Որպես կանոն՝ մայրցամաքային իրավական համակարգի պետություններն ընդունում են ազգային օրենքի նկատմամբ սովորության ՄՄԻ-ի գերակայությունը: Դրա հետ մեկտեղ, ՄՄԻ-ի նորմերի փոխակերպման եղանակի ընտրության վերջնական իրավունքը վերապահվում է օրենսդիրին, որը հաշվի է առնում իրավունքի գոյություն ունեցող համակարգը, ձևավորված ազգային սովորությունն ու ավանդույթները և այլ օբյեկտիվ ու սուբյեկտիվ գործոններ:

Ներկայումս պատերազմական հանցագործությունները պետությունների ճնշող մեծամասնության օրենսդրության մեջ քրեականացվել են, սակայն ոչ բոլոր դեպքերում է օգտագործվում «պատերազմական հանցագործություններ» տերմինը: Պատերազմական հանցագործությունները հստակորեն կառուցավորված

ООН, 29 июля 1993 (<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/428/36/IMG/N9342836.pdf?OpenElement>); «Резолюция 874 (1993)» (S/RES/874 (1993)). Совет Безопасности ООН, 14 октября 1993 (<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/557/43/IMG/N9355743.pdf?OpenElement>); «Резолюция 884 (1993)» (S/RES/884 (1993)). Совет Безопасности ООН, 12 ноября 1993 (<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/631/22/PDF/N9363122.pdf?OpenElement>):

¹⁵ Stu «Резолюция 787 (1992)» (S/RES/787 (1992)). Совет Безопасности ООН, 16 ноября 1992 (<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N92/723/05/IMG/N9272305.pdf?OpenElement>):

¹⁶ Stu «Резолюция 541 (1983)». Совет Безопасности ООН, 18 ноября 1983 (<https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/454/33/IMG/NR045433.pdf?OpenElement>):

¹⁷ Stu A. Neier. War Crimes: Brutality, Genocide, Terror and the Struggle for Justice. New York, 1998, PP. 233–234:

են առաջին հերթին ՄԶԳ Ստատուտի դրույթները փոխակերպած պետությունների (Ավստրալիա, Բելգիա, Բուրունդի, Գերմանիա, Իսպանիա, Կանադա, Կոնգո, Կոսովո, ՀԱՀ, Մալթա, Մալի, Մեծ Բրիտանիա, Նիդերլանդներ, Նոր Զելանդիա, Պորտուգալիա, Ռումինիա, Սլովակիա, Վրաստան և այլն) քրեական օրենսդրության մեջ¹⁸:

Որպես իրավական կատեգորիա՝ պատերազմական հանցագործությունները հիշատակվում են Ադրբեջանի, Աբխազիայի, ԱՄՆ-ի, Բելառուսի, Էստոնիայի, Լատվիայի, Հունգարիայի, Մոլդովայի, Պարագվայի, Սլովենիայի, Ֆինլանդիայի և այլ պետությունների ազգային օրենսդրության մեջ: Ընդամենի միջազգային-իրավական նորմերի փոխակերպման լիակատարության տեսանկյունից այդ պետությունների ազգային քրեական օրենսդրության մեջ կան էական տարբերություններ: Այսպես. Ադրբեջանի և Բելառուսի քրեական օրենսդրություններում պատերազմական հանցագործություններին հատկացված է մի ամբողջ գլուխ, իսկ Աբխազիայի քրեական օրենսդրության մեջ կա միայն մեկ հոդված¹⁹:

Մի շարք պետություններում (Բուլղարիա, Լեհաստան, Լիտվա, Ղազախստան, Մոնղոլիա, Վրաստան և այլն) «պատերազմական հանցագործություններ» հասկացությունը ընդհանրապես չի օգտագործվում, իսկ հանցագործություններին վերաբերող համապատասխան բաժինները կամ կոնկրետ հանցակազմերը կրում են այլ անվանում (օրինակ՝ Բուլղարիայում համապատասխան բաժինը կոչվում է «Հանցագործություններ՝ ուղղված պատերազմի վարման օրենքների և սովորույթների դեմ»):

Հայաստանի Քրեական օրենսգրքում (2003 թ.), առաջին անգամ հայրենական քրեական օրենսդրության մեջ, առանձնացվել է խաղաղության և մարդկության անվտանգության դեմ ուղղված հանցագործությունների համար քրեական պատասխանատվության վերաբերյալ բաժինը, որը պարունակում է 15 հանցակազմ, որոնցից չորսը դասվում են պատերազմական հանցագործությունների թվին: Ընդհանուր առմամբ, ԶՕ-ի տվյալ բաժինը հանցագործությունների համար քրեական պատասխանատվություն սահմանող նաև քաղաքացիական բնակչության նկատմամբ կատարված ազգային քրեական օրենսդրության մակարդակում պատերազմական հանցագործությունների մի յուրահատուկ կողմնակացում է: Պատերազմական հանցագործությունների շարքը դասվում են ՀՀ ԶՕ-ի 387-րդ՝ «Պատերազմ վարելու արգելված միջոցներ և մեթոդներ կիրառելը» հոդվածով, 390-րդ՝ «Միջազգային մարդասիրական իրավունքի նորմերի լուրջ խախտումները զինված ընդհարումների ժամանակ», 391-րդ՝ «Անգործությունը կամ հանցավոր հրաման արձակելը զինված ընդհարման ժամանակ», 395-րդ՝ «Վարձկանականությունը» և 397-րդ՝ «Միջազգային պայմանագրերով պահպանվող տարբերանշաններն ասպորինի օգտագործելը», իսկ առանձին դեպքերում

¹⁸ Տես *В. Н. Додонов, О. С. Капинос, С. П. Щерба*. Сравнительное уголовное право. Особенная часть. М., 2010, сс. 523–524:

¹⁹ Տես նույն տեղում, էջ 525:

նաև 396-րդ՝ «Միջազգային պաշտպանությունից օգտվող անձանց կամ հաստատության վրա հարձակվելը» հողվածներով նախատեսվող գործողությունները²⁰։

Հայաստանի քրեական օրենսդրության նորմերի վերլուծությունից հետևում է, որ հանցակազմերի վերը նշված ոչ անվանման, ոչ էլ բովանդակության մեջ չի կիրառվում այնպիսի իրավաբանական տերմին, ինչպիսին «պատերազմական հանցագործությունն» է։

Բացի այդ, օրենսդիրը, հղում կատարելով միջազգային պայմանագրային իրավունքին, չի հիշատակում սովորության իրավունքը։

Ընդամենի պատերազմական հանցագործությունների համար քրեական պատասխանատվության ենթարկված անձի արարքների որակումը բաղկացած է երեք հիմնական հաջողական փուլերից։ Առաջին փուլում պարզվում է նյութական տարրերի առկայությունը (պատերազմական հանցագործության սահմանման մեջ նշված արարքներ, հետևանքներ և այլ հանգամանքներ)։ Պատերազմական հանցագործությունների և մարդկության դեմ ուղղված հանցագործությունների առնչությամբ որպես էական հանգամանք են դիտվում զինված հակամարտությունը կամ քաղաքացիական բնակչության վրա հարձակումը։ Երկրորդ փուլում պարզվում է մտավոր տարրի առկայությունը, այսինքն՝ որոշվում է, թե արդյոք նյութական տարրերը կատարվել են «դիտավորությամբ և գիտակցաբար»։ Երրորդ փուլում հաստատվում է քրեական պատասխանատվությունը բացառող հանգամանքների առկայությունը*։ Տվյալ դեպքում դա վերաբերում է ՄԶԴ Հոմբի Ստատուտով սահմանված՝ անչափահասների քրեական հետապնդման արգելմանը (հդ. 26), անձեռնմխելիությանը (հդ. 27 (2)) և վաղեմության ժամկետին (հդ. 29)։ Դեռ ավելին. պատերազմական հանցագործությունների ճիշտ որակման համար անհրաժեշտ է պարզել, թե ՄՄԻ-ի որ նորմերի խախտումն է տեղի ունեցել, և որ դեպքում դա կհանգեցնի ֆիզիկական անձի անհատական քրեական պատասխանատվությանը, ինչը արդիական է նաև մեր հայրենական օրենսդրության համար, քանի որ ՀՀ ԶՕ-ի 387-րդ, 390-րդ հոդվածները, որոնք ունեն բլանկետային բնույթ, հղում են Հայաստանի Հանրապետության միջազգային պայմանագրերին։

Բլանկետայնության մակարդակի գերբարձրացումը հղի է իրավակիրառական գործունեության ընթացքում որոշակի դժվարությունների առաջացմանը, քանի որ այդ ժամանակ պրակտիկ աշխատողներից պահանջվում է ոչ միայն անմիջականորեն կիրառել միջազգային նորմերը, այլև հաշվի առնել միջազգային և

²⁰ Տես «Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգիրք»։ Ընդունված է 2003 թվականի ապրիլի 18-ին (<http://www.arlis.am/documentview.aspx?docid=69646>):

* Այսպես, ՄԶԴ Ստատուտը սահմանում է անձի քրեական պատասխանատվությունը բացառող հետևյալ պայմանները (այդ թվում՝ պատերազմական հանցագործությունների կատարման համար). հոգեկան հիվանդության կամ խանգարման, թունավորման, իրեն կամ այլ անձի պաշտպանելու, ծայրահեղ անհրաժեշտության վիճակում գտնվելու կամ իրեն հարկադրելու դեպքերում (տես «Римский статут Международного уголовного суда», ст. 31 (1) ([http://www.un.org/ru/law/icc/rome_statute\(r\).pdf](http://www.un.org/ru/law/icc/rome_statute(r).pdf)))՝ կապված սխալի կամ հրամանատարի հրամանի հետ (տես նույն տեղում, հոդ. 32–33):

ազգային իրավունքի նորմերի ու սկզբունքների միջև հակասությունները, միջազգային և ազգային իրավասությունների առկայության պայմաններում տարբեր իրավական համակարգերի փոխգործության պոտենցիալները, զիտենալ պատերազմական հանցագործության հանցակազմի որոշման նկատմամբ հայեցակարգային մոտեցումները և իրավախախտի անձնական քրեական պատասխանատվությունը նախատեսող միջազգային իրավական նորմերը:

Հենց այս դիրքերից էլ մենք կվերլուծենք ԼՂՀ-ում մարտական գործողությունների վերսկսման ուղղությամբ Ադրբեյջանի ձեռնարկած գործողությունները և իրավական գնահատական կտանք Ադրբեյջանի Հանրապետության բանակի գործողություններին:

2016 թ. ապրիլի 2-ին ԱդրՀ ՋՈՒ-ն, զանցառելով 1994 թ. մայիսի 5-ի Բիշկեկյան արձանագրության պայմանները, ավիացիայի, հրթիռահրետանային միջոցների և գրահատելանիկայի կիրառմամբ ԼՂՀ-ի դեմ ձեռնարկեց ագրեսիա՝ խախտելով համաձայնագրի կողմ հանդիսացող ԼՂՀ սահմանների անձեռնմխելիությունը: Ագրեսիվ պատերազմ վարելու ընթացքում ԱդրՀ ՋՈՒ-ն ռազմական գերազանցության հասնելու նպատակով կոպտորեն խախտեց միջազգային իրավունքի նորմերը՝ օգտագործելով պատերազմի վարման արգելված միջոցներ ու մեթոդներ, ոչ ընտրողական գրոհների թիրախ դարձնելով խոր թիկունքում գտնվող 9 բնակավայր, խաղաղ բնակչությանը և զանազան քաղաքացիական օբյեկտներ՝ դպրոցներ, շենքեր, ճանապարհներ, այլ ենթակառուցվածք, առանձին քաղաքացիական անձանց, ինչը հանգեցրեց միջազգային իրավունքի պաշտպանության տակ գտնվող մեծ թվով մարդկանց, այդ թվում՝ երեխաների, մահվան ու վիրավորման, ինչպես նաև գույքի լայնամասշտաբ կանխամտածված ոչընչացման: Նշված հանցագործությունների փաստերով ԼՂՀ Գլխավոր դատախազը քրեական գործ է հարուցել ԼՂՀ ՔՕ-ի 410-րդ հոդվածով («Ագրեսիվ պատերազմը») և ԼՂՀ ՔՕ-ի 416-րդ հոդվածով («Միջազգային մարդասիրական իրավունքի նորմերի լուրջ խախտումները զինված ընդհարումների ժամանակ»)՝²¹: Մարտական գործողությունների ընթացքում սպանվել է ԼՂՀ ՊԲ 78 զինծառայող, վիրավորվել են ԼՂՀ ՊԲ մեծ թվով զինծառայողներ: Ընդամենի զինծառայողների 15,4 %-ը գոհվել է գնդակային, 53,8 %-ը՝ բեկորային, 18 %-ը՝ խառը վիրավորումներից, իսկ 12,8 %-ը՝ այրվածքներից: Գրանցվել են զինծառայողների և քաղաքացիական անձանց դիակներն անարգանքի ենթարկելու փաստեր, ինչը սովորության ՄՄԻ-ի 113-րդ նորմի խախտում է, մի նորմի, որը սահմանված է ինչպես մի շարք պետությունների և միջազգային կազմակերպությունների պրակտիկայով, այնպես էլ միջազգային նախադեպային իրավունքով²²: Յուրաքանչյուր զինծառայողի սպանության կամ վիրավորման փաստով հարուցված է քրեական գործ՝ համաձայն ԼՂՀ ՔՕ-ի 103-րդ հոդվածի 14-րդ կետի («ազգային, ռասա-

²¹ Տես «Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության քրեական օրենսգիրք»: Ընդունված է 2013 թ. ապրիլի 25-ին («ԼՂՀ պաշտոնական տեղեկագիր», 2013, հմ.12 (231)):

²² Տես Ժ.-Մ. Հենկերս, *Լ. Դոսվալդ-Բեկ*, Նշ. աշխ., նորմ 113:

յական կամ կրոնական ատելության կամ կրոնական մոլեռանդության շարժառիթներով կատարված սպանություն») կամ որպես մահափորձ, իսկ զինծառայողների և քաղաքացիական անձանց դիակների պղծման փաստերի առթիվ՝ ԼՂՀ ԲՕ-ի 416-րդ հոդվածով:

Կարծում ենք, որ ԱդրՀ ՁՈՒ-ի գործողությունները, որոնք ուղղված էին Հայաստանի Հանրապետության խաղաղ բնակչության դեմ, պետք է որակվեն ամբողջությամբ ըստ ՀՀ ԲՕ-ի 384-րդ հոդվածի 2-րդ մասի (Ազդեհիվ պատերազմ* սանձազերծելը կամ վարելը) և ՀՀ ԲՕ-ի 387-րդ հոդվածի 1-ին մասի («Ռազմական գործողություններում կամ զինված ընդհարումներում միջազգային պայմանագրով արգելված միջոցներ և մեթոդներ կիրառելը»), քանի որ խախտվում է ռազմական գործողությունների վարմանը վերաբերող ամբողջ ՄՄԻ-ի սկզբունքը՝ տարբերակման կիրառման սկզբունքը, որի համաձայն ոչ ընտրողական բնույթի ռազմական ձեռնարկումներն արգելված են: Հակամարտության բոլոր կողմերը պետք է տարբերություն դնեն, մի կողմից, օրինական ռազմական նշանակետերի և, մյուս կողմից, քաղաքացիական բնակչության ու քաղաքացիական նշանակետերի միջև: Քաղաքացիական բնակչությանը կանխատեսված հարված

* ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեայի 1974 թ. դեկտեմբերի 14-ի հմ. 3314 բանաձևի 1-ին հոդվածով ազդեհիան սահմանվում է որպես «պետության կողմից զինված ուժի կիրառում մեկ այլ պետության ինքնիշխանության, տարածքային անձեռնմխելիության և քաղաքական անկախության դեմ, կամ Միավորված ազգերի կազմակերպության Կանոնադրության հետ անհամատեղելի որևէ այլ կերպ» (տես «Определение агрессии» (Резолюция 3314 (XXIX)). Генеральная Ассамблея ООН, 14.12.1974, ст. 1 (http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/aggression.shtml)). Բանաձևի 3-րդ հոդվածում սահմանվում են այն կոնկրետ գործողությունները, որոնց կատարումը ազդեհիայի ակտ է: Նման գործողությունների թվին են դասվում՝ «ա) մի պետության զինված ուժերի ներխուժում մեկ այլ պետության տարածք կամ հարձակում այդ տարածքի վրա, կամ այդ ներխուժման կամ հարձակման հետևանքով ցանկացած ռազմական բռնազավթում՝ որքան էլ որ այն կրի ժամանակավոր բնույթ, կամ ուժի կիրառմամբ այլ պետության տարածքի կամ դրա մի մասի ցանկացած բռնակցում, բ) մի պետության զինված ուժերի կողմից մեկ այլ պետության տարածքի ունբակոծում կամ մի պետության կողմից մեկ այլ պետության տարածքի նկատմամբ ցանկացած զենքի կիրառում, գ) մի պետության զինված ուժերով մեկ այլ պետության նավահանգիստների կամ ափերի շրջափակում, դ) մի պետության զինված ուժերի հարձակում այլ պետության ցամաքային, ծովային կամ օդային ուժերի վրա կամ նրա ծովային և օդային նավատորմների վրա, ե) ընդունող պետության հետ համաձայնագրով նրա տարածքում գտնվող՝ այլ պետության զինված ուժերի կիրառում՝ համաձայնագրով նախատեսվող պայմանների խախտմամբ, կամ նման տարածքում դրանց մնալու ցանկացած շարունակում՝ համաձայնագրի գործողության ժամկետի ավարտից հետո, զ) այն պետության գործողությունները, որը թույլ է տալիս, որ այլ պետության տնօրինությանը տրամադրված իր տարածքն այդ պետությունն օգտագործի երրորդ պետության դեմ ազդեհիայի գործողություն ձեռնարկելու համար, է) մի պետության կողմից կամ նրա անունից այլ պետության դեմ զինված ուժի կիրառում ձեռնարկող զինված հրոսակալամբեր, խմբեր և ոչ կանոնավոր ուժեր կամ վարձկաններ ուղարկելը, եթե այդ ձեռնարկումները կրում են այնքան լուրջ բնույթ, որ հավասարագոր են վերը թվարկված ձեռնարկումներին, կամ այդ պետության զգալի մասնակցությունը նման ձեռնարկումներին» (տես նույն տեղում, հոդ. 3):

հասցնելը ռազմական հանցագործություն է: Ադրձ ՁՈՒ-ի գործողությունները, որոնք ուղղված էին ՀՀ զինծառայողների դեմ, պետք է որակվեն համաձայն ՀՀ ՔՕ-ի 384-րդ հոդվածի 2-րդ մասի («Ազրեաիվ պատերազմ սանձազերծելը կամ վարելը»): Ադրձ ՁՈՒ-ի հանցավոր գործողությունները, որոնք ուղղված են ՀՀ զերեվարված քաղաքացիների ու զինծառայողների դեմ, պետք է որակվեն ՀՀ ՔՕ-ի 390-րդ հոդվածի համաձայն («Միջազգային մարդասիրական իրավունքի նորմերի լուրջ խախտումները զինված ընդհարումների ժամանակ»): Հենց նման դիրքորոշման վրա է հիմնվում հատուկ միջազգային տրիբունալների պրակտիկան, ըստ որի՝ նույնիսկ եզակի հանցավոր գործողությունը՝ ուղղված մեկ զոհի դեմ (օրինակ՝ զերի հանձնված անձի սպանություն), կարող է որակվել որպես պատերազմական հանցագործություն. ժամանակակից իրավական գիտությունը ևս կողմնակից է այդ դրույթին²³:

Մենք այն կարծիքին ենք, որ Ադրձ ՁՈՒ-ի՝ ԼՂՀ Պաշտպանության բանակի զերեվարված զինծառայողների դեմ ուղղված հանցավոր գործողությունները պետք է որակվեն որպես զինված հակամարտությունների ժամանակ ՄՄԻ-ի նորմերի լուրջ խախտումներ:

Ինչ վերաբերում է Ադրձ ՁՈՒ-ի կողմից դարաբաղա-աղբբեջանական շփման գծի պաշտպանական մարտական դիրքերում ԼՂՀ ՊԲ զինծառայողների սպանություններին և վիրավորումներին, ապա նշենք, որ մարտական գործողությունների ժամանակ ԼՂՀ ՊԲ զինծառայողները փաստորեն ստանձնում են կոմբատանտների համակարգային գործառույթները, և դա ամենևին էլ չի նշանակում, թե նրանք հայտնվում են իրավական պաշտպանության շրջանակներից դուրս: Նույնիսկ օրինական ռազմական նշանակետերի վրա հարձակումները ենթարկվում են իրավական սահմանափակումների, որոնք հիմնվում են կամ ՄՄԻ-ի ու դրա նորմերի, կամ միջազգային իրավունքի այլ ճյուղերի վրա, ինչպիսին է, օրինակ, մարդու իրավունքների ոլորտը: Ցանկացած ռազմական օպերացիա պետք է համապատասխանի ՄՄԻ-ի այն նորմերին, որոնք արգելում կամ սահմանափակում են ռազմական գործողությունների վարման որոշակի միջոցների և մեթոդների կիրառումը: Դեռ ավելին. ռազմական անհրաժեշտության և մարդասիրության սկզբունքները պահանջում են, որպեսզի պատճառվող անդառնալի կամ սանիտարական կորուստները կամ վնասը չզերազանցեն ստեղծված հանգամանքներում ռազմական անհրաժեշտությամբ թելադրվող մասշտաբները²⁴: Ակնհայտ է, որ հրադադարի պայմաններում պաշտպանական դիրքերի կրակակոծությամբ կատարվող նպատակային սպանությունները չեն կարող արդարացվել ռազմական անհրաժեշտությամբ և պետք է դիտվեն առնվազն որպես ազգային, ռասայական կամ կրոնական ատելության կամ կրոնական մոլեռանդության

²³ *Stu K. Dörmann. Elements of War Crimes under the Rome Statute of the International Criminal Court. Cambridge, 2004, P. 118; W. A. Schabas. An Introduction to the International Criminal Court. Ed. 2. Cambridge, 2004, P. 55:*

²⁴ Տես «Непосредственное участие в боевых действиях: вопросы и ответы». «МЖКК», 02.06.2009 (<http://www.icrc.org/rus/resources/documents/faq/direct-participation-ihl-faq-020609.htm>):

շարժառիթով կատարված սպանություն, իսկ առանձին դեպքերում՝ անգամ որպես պատերազմական հանցագործություն:

Կարծում ենք, որ չկան պատճառներ ոչ միջազգային զինված հակամարտությունների գոհերին վերաբերվելու այլ կերպ, քան միջազգային զինված հակամարտությունների գոհերին: Թվում է, որ եթե նույնիսկ չկան պայմանագրային պարտավորություններ՝ քրեական կարգով կասեցնելու այն արարքները, որոնք կատարվել են ներքին զինված հակամարտության ժամանակ, և որոնք միջազգային զինված հակամարտության ժամանակ կատարվելու դեպքում կորակվեին որպես լուրջ խախտումներ, այնուամենայնիվ պետությունները պարտավոր են հետապնդել նման հանցագործություններ կատարողներին: Մի շարք պետություններ, ինչպիսիք են Բելգիան, Գանիան, Իսպանիան, Կանադան, Նիդերլանդները, Նորվեգիան, Շվեդիան և Ֆինլանդիան, իրենց ներքին օրենսդրությամբ նախատեսում են այն գործողությունների կասեցումը, որոնք որակվում են որպես չորս Ժենևյան կոնվենցիաների և 1-ին Լրացուցիչ արձանագրության լուրջ խախտումներ՝ անկախ այն բանից, թե դրանք կատարվել են միջազգային, թե ներքին զինված հակամարտության ժամանակ²⁵:

Այսպիսով՝ լրիվ ծավալով ՄՄԻ-ի նորմերի հետևողական և սկզբունքային կիրառման իրավական շեմը պետք է կախված չլինի զինված հակամարտության տեսակից: Մեր կարծիքով՝ այդ շեմը պետք է պայմանավորված լինի օբյեկտիվ չափանիշով, ոչ թե որևէ աշխարհագրական տարրով կամ պատերազմողների կարգավիճակով, այլ հակամարտության առկայության փաստով, և ապահովի հակամարտության բոլոր կողմերի նկատմամբ ՄՄԻ-ի երաշխավորված, հավասարաչափ կիրառումը: Վիճելի է նաև միևնույն արարքների տարբեր գնահատումը, երբ, մի դեպքում, այն որակվում է որպես պատերազմական հանցագործություն, իսկ այլ դեպքում՝ ոչ: Դրա հետ մեկտեղ անհրաժեշտ է ձեռնարկել իրավաստեղծ աշխատանք՝ ուղղված պատերազմական հանցագործությունների նոր հանցակազմերի մշակմանն ու գործող օրենսդրության մեջ դրանց ներառմանը, քանի որ կա կոնվենցիոն իրավունքի պահանջներին ազգային օրենսդրական նորմերը համապատասխանեցնելու անհրաժեշտություն: Ընդամին դա պետք է արվի անկախ այն բանից, թե ազգային մակարդակով վավերացվել է ՄԶԳ-Հոմի Ստատուտը (1998), թե ոչ:

Դեռ ավելին. ՄՄԻ-ի նորմերի ծավալի կիրառելիությունը որոշելու համար անհրաժեշտ է ունենալ օբյեկտիվ չափանիշ, որը ինչպես հակամարտության մասնակիցներին, այնպես էլ ամբողջ միջազգային հանրությանը կտա տվյալ հակամարտության նկատմամբ կոնկրետ նորմերի կիրառելիության գնահատման հստակ հիմքեր:

Ընդամին անհրաժեշտ է ստեղծել նոր անկախ, պարտադրող բնույթի և անհակաճառելի միջազգային մարմին, որը հնարավորինս կարճ ժամկետներում կապահովի զինված հակամարտության օբյեկտիվ որակումը, և որը միաժամանակ

²⁵ Տես *T. Градицкий. Личная уголовная ответственность за нарушения международного гуманитарного права, применяемого в ситуации немеждународного вооруженного конфликта. «МЖКК», март 1998, № 20:*

մակ կկատարի ՄՄԻ-ի նորմերի պահպանման մշտազննում, իսկ դրանց խախտման հանգամանքներում՝ նաև այդ դեպքերի հետաքննություն: Մշտազննման և հետաքննության մեխանիզմների արդյունավետության ապահովման համար տվյալ մարմինը պետք է անկախ լինելու հետ մեկտեղ գործի անաչառ կերպով: Նրա աշխատանքը չի կարող կախված լինել հակամարտության կողմերի համաձայնությունից*, իսկ նրա ընդունած որոշումները պետք է ունենան պարտավորեցնող բնույթ: Պետք է պահպանվի նաև այդ մարմնի անձնակազմի ազգային հաշվեկշիռը, այսինքն՝ ապահովված լինի հակամարտության կողմերի շահերը ներկայացնող անդամների թվային հավասարությունը:

* Արդեն գործող նման մեխանիզմ է փաստերի հաստատման միջազգային հանձնաժողովը: Սակայն տվյալ հանձնաժողովի աշխատանքի համար անհրաժեշտ է հակամարտության կողմերի համաձայնությունը:

МЕЖДУНАРОДНОЕ ГУМАНИТАРНОЕ ПРАВО

НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ КВАЛИФИКАЦИИ ВОЕННЫХ ПРЕСТУПЛЕНИЙ, СОВЕРШАЕМЫХ ВООРУЖЕННЫМИ СИЛАМИ АЗЕРБАЙДЖАНА В НАГОРНО-КАРАБАХСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ

Г. М. ГРИГОРЯН, полковник юстиции, кандидат юридических наук, докторант кафедры криминалистики Военного Университета МО РФ

РЕЗЮМЕ

2 апреля 2016 г. АЗР нарушила условия Бишкекского протокола и предприняла агрессию против НКР с последующими грубыми нарушениями международного гуманитарного права (МГП) в связи с применением запрещенных средств и методов ведения войны. По фактам военных преступлений, совершенных ВС АЗР, возбуждены уголовные дела по статьям 410 («Агрессивная война») и 416 («Серьезные нарушения норм МГП во время вооруженных конфликтов»), пункту 14 статьи 103 («Убийство по мотиву национальной, расовой или религиозной ненависти либо религиозного фанатизма»), а также по статье 416 УК НКР – по фактам надругательства над телами военнослужащих и гражданских лиц.

Для объективной и неоспоримой квалификации преступлений, совершаемых во время вооруженных конфликтов как международного, так и немеждународного характера, решающее значение может иметь создание независимого, обязательного и непрерываемого международного органа, который осуществлял бы оценку применимости объема норм МГП в каждом конкретном случае, мониторинг соблюдения этих норм и объективное расследование случаев их нарушения.

INTERNATIONAL HUMANITARIAN LAW

**SOME PROBLEMS OF SUBSUMING THE WAR CRIMES
COMMITTED BY THE ARMED FORCES OF AZERBAIJAN
IN THE NAGORNO-KARABAKH REPUBLIC**

*H. M. GRIGORYAN, Colonel of Justice, PhD in Law, Doctoral Student in Criminalistics,
Military University, Ministry of Defense, the Russian Federation*

SUMMARY

On 2 April 2016, the Republic of Azerbaijan breached the terms of the Bishkek Protocol and launched an aggression against NKR with further gross violations of the International Humanitarian Law (IHL) in connection with the use of prohibited means and methods of warfare. On the facts of war crimes committed by the Armed Forces of the Republic of Azerbaijan, criminal cases have been initiated on Articles 410 (“A War of Aggression”) and 416 (“Serious breaches of the norms of the IHL during the armed conflicts”), on the Paragraph 14 of the Article 103 (“Murder motivated by national, racial or religious hatred or religious fanaticism”), as well as on the Article 416 of the Criminal Code of the Nagorno-Karabakh Republic – on the facts of the outrage upon the soldiers’ and civilians’ bodies.

To objectively and indisputably subsume the crimes committed during armed conflicts of both international and non-international nature, the establishment of an independent, binding and indisputable international authority may be of critical importance. It would assess the applicability of the IHL norms in each particular case, monitor the observance of these norms, and investigate impartially the cases of their violation.